

rcth⁺

huis voor inclusieve kunst

*'Wij willen een samenleving waarin je anders mag zijn.
Waar in iedereen die anders is, zichtbaar mag zijn.
Homo, gelovig, oud, ziek
en dus ook de mens met een beperking.
Die mensen wil ik tegenkomen.
Die wil ik zien in de sportschool, in de winkel, op straat.
En ook in de culturele instellingen;
op de vloer, als toeschouwer, als maker.
Maar ik zie ze niet.
Dat is waarom rcth+ nodig is.'*

Paul Röttger

aanvraag Kunstenplanperiode 2017-2020
Gemeente Rotterdam

rcth+

(voorheen rotterdamscentrumvoortheater
& Theater Maatwerk (Pameijer))

inleiding

Het rotterdamscentrumvoortheater (rcth) presenteert zich in dit beleidsplan als rcth+. Dit is een andere instelling dan het voormalige rcth. De plus staat voor inclusieve kunst en verbindt kunst met zorg. Het is een vernieuwing en verrijking met bijzondere elementen: andere spelers, andersoortige voorstellingen, een vernieuwde opleiding en inzet van beeldende kunst. Voor het eerst komt er een professionele interdisciplinaire theaterinstelling voor kunstenaars mét en kunstenaars zónder specifieke beperking. Het is een opleiding en een theatergroep van makers mét en zónder een label, wier werk een verrijking is van het culturele aanbod, die bovendien een substantieel deel van onze samenleving vertegenwoordigen: één op de acht Nederlanders heeft een langdurige beperking.¹

Wij delen het belang dat in de uitgangspuntennota 2017-2020 wordt gegeven aan samenwerking, talentontwikkeling en kruisbestuiving. Door het uitwisselen en het bundelen van de expertise van het rcth en Pameijer (Theater Maatwerk) ontstaat er iets wat zowel de zorg als de kunst rijker maakt. Rcth+ breekt door sectorgrenzen heen. Wij verbinden de zorg met de kunst en de kunst met de zorg. Wij werken met de eigenheid, capaciteit en kracht van de individuele maker. We maken inclusieve kunst en dragen daarmee bij aan een inclusieve maatschappij. Iedereen kijkt, maakt en ervaart anders. Daarom moet ieders perspectief vertegenwoordigd zijn in het culturele veld. Inclusieve kunst toont iets wat we nog niet kennen en waar nog geen kaders voor bestaan.

Op initiatief van de Gemeente Rotterdam werkt het rotterdamscentrumvoortheater (rcth) sinds januari 2015 in een convenant met zorginstelling Pameijer (onderdeel van Pameijer zijn Theater Maatwerk en Galerie Atelier Herenplaats). Al jaren maakt het rcth theater met en voor bijzondere doelgroepen. De voorstellingen en educatieve trajecten ontstonden vanuit een artistieke noodzaak en maatschappelijke betrokkenheid. Het werk werd alom gewaardeerd en positief beoordeeld in de landelijke media. Het werken met bijzondere doelgroepen en de innovatieve verbindingen die er werden gelegd tussen kunst en zorg waren voor de Gemeente Rotterdam reden om een samenwerking te initiëren tussen het rcth en Pameijer. Het convenant wordt dan ook door de gemeente financieel ondersteund. Doel van het convenant is te onderzoeken of kunst en zorg elkaar kunnen versterken in een structurele samenwerking. Voorliggend werkplan is hiervan de uitwerking.

Binnen de nationale context is een culturele instelling waarin kunstenaars met een specifieke beperking en kunstenaars zonder zo'n beperking samenwerken uniek. Wanneer de gemeente haar ingezette weg continueert en rcth+ structureel ondersteunt vormen we gezamenlijk de voorhoede op het gebied van diversiteitsbeleid in de culturele sector. Zonder ondersteuning gaat structureel theater met mensen met een verstandelijke beperking in Rotterdam verloren omdat Theater Maatwerk in zijn huidige vorm niet zelfstandig kan voortbestaan.

Wij realiseren ons dat we met rcth+ een hoger bedrag aanvragen dan het rcth nu ontvangt. Werken met mensen met een specifieke beperking vraagt om een stabielere bedrijfsvoering met bijhorende uitbreiding van fte's. Het rcth liep daarnaast de afgelopen periode op de toppen van haar kunnen. Met onze middelen behaalden we een buitengewoon hoog rendement, maar was er ook een hoge belasting voor het personeel. Rcth+ vraagt om verdere professionalisering. Voorheen speelden medewerkers mee in de producties zonder daarvoor betaald te worden. Dit is binnen het rcth+ niet meer mogelijk. De werkdruk en de verantwoordelijkheden worden hiervoor te groot. We worden vergelijkbaar met een producerende instelling die een deel van haar acteurs zal inhuren. We menen een verantwoord bedrag aan te vragen dat een hoog artistiek en maatschappelijk rendement oplevert voor de stad Rotterdam.

¹ CBS 2008, volgens College van Mensenrechten, <http://www.mensenrechten.nl/mensenrechten-voor-u/als-je-een-beperking-hebt>

leeswijzer

Hoofdstukken 1 en 2 beschrijven wie rcth+ is, hoofdstukken 3, 4 en 5 maken concreet wat rcth+ gaat doen. Hoofdstuk 6 toont de impact van het werk en wie rcth+ gaat bereiken, hoofdstuk 7 verduidelijkt de inhoudelijke samenwerkingen. Hoofdstuk 8 maakt inzichtelijk hoe monitoring en methodiek werken en hoofdstuk 9 maakt duidelijk hoe rcth+ van meerwaarde is voor Rotterdam.

Het meerjarenbeleidsplan beantwoordt de vragen van de inrichtingseisen, maar kent een eigen opbouw die past bij de logische stap van het oude rcth naar rcth+.

Deze aanvraag wordt gedaan vanuit het rcth, onder de naam rcth+. Op 1 januari 2017 werken we met een geheel nieuwe naam. Om onze nieuwe positie duidelijk te maken, om het werk helder te profileren en om een nieuwe start te maken.

verklarende woordenlijst

- mensen met een specifieke beperking:

Een verstandelijke en/of psychische beperking.

- de ander:

De ander is iedereen die niet vanzelfsprekend deelneemt aan het sociale en culturele leven. Het varieert van mensen met een beperking tot vluchtelingen, alleenstaande moeders met een bijstandsuitkering en zieke mensen. In dit document wordt met 'de ander' deze ruimere interpretatie bedoeld.

- inclusie:

Een manier van betekenisvol samenleven in het dagelijks leven, waarbij er sprake is van toenemende participatie van elk individu, ongeacht leeftijd, sekse, sociale-culturele achtergrond, etniciteit, mogelijkheden of beperkingen. Het gaat om een betekenisvolle deelname van individuen aan reguliere sociale en culturele activiteiten.

inhoudsopgave

1	profiel van rcth+	5
	1.1 kunstenaars zonder én kunstenaars met een specifieke beperking	
	1.2 missie	
	1.3 visie	6
	1.4 strategie	
	1.5 bedrijfsvoering	
	1.6 cultureel, maatschappelijke ondernemerschap	
2	activiteitenoverzicht	7
	2.1 kerntaken van rcth+	
	2.2 samenhangend geheel	
	2.3 zorgeffecten	8
3	prestaties	9
	3.1 terugblik Theater Maatwerk en rcth	
	3.2 vooruitblik	10
4	talentontwikkeling	12
	4.1 doelstellingen	
	4.2 de vernieuwde opleiding	
	4.3 doelgroepen	14
5	cultuureducatie & emancipatie	15
	5.1 doelstellingen	
	5.2 vormen van cultuureducatie	
	5.3 samenwerking	16
6	publieksbereik	17
	6.1 het potentiële publiek van rcth+	
	6.2 extra inspanningen voor interactieve aanpak	18
	6.3 communicatiemiddelen	19
	6.4 specifieke middelen voor publieksbinding	
	6.5 aantallen bereik	
7	samenwerking	20
	7.1 overige zorginstellingen	
	7.2 onderwijsinstellingen	
	7.3 culturele instellingen	
8	monitoring en methodiek	22
	8.1 monitoring	
	8.2 methodiek	
9	meerwaarde voor Rotterdam	23
	9.1 positie en functie in de stedelijke infrastructuur	
	9.2 bundeling expertise kunst en zorg	
	9.3 bijdrage aan verlevendiging binnenstad	
10	nawoord	24

1 profiel van rcth+

Onlangs typeerde het NRC Handelsblad de samenwerking van het rcth en Theater Maatwerk als volgt: *'...een gezelschap inclusief acteurs 'met een beperking'. Die beperking kan fysiek zijn, psychiatrisch of wat dan ook, maar dat betekent niet dat er lief wordt gedaan. Aandoenlijk zijn is niet genoeg.*²

Door ambacht (concept, tekst, performance en regie) overstijgen de producties van het rcth het particuliere. Anders dan in de wereld van community art en het werken met bijzondere doelgroepen vaak het geval is, draait het niet om letterlijke herkenning van personen en situaties. Met artistieke middelen wordt een betrokken afstand gecreëerd, die spelers en toeschouwers optilt naar een ander ervaringsbereik. Het is een heilzame vorm van vervreemding, die door het particuliere universele kwaliteiten zichtbaar maakt. De unieke ervaringen zijn dus niet voorbehouden aan een kleine groep betrokkenen en intimi.

1.1 kunstenaars zonder én kunstenaars met een specifieke beperking

Ons maatschappijtype combineert moeiteloos de pretentie van individuele autonomie met sociaal conformisme. Het 'ik' is een project en het leven schijnt maakbaar. Maar men leeft in zelfgekozen sociale groepen op grond van gelijkvormigheid. Uitsluiting van wat op het eerste oog vreemd, ongreepbaar en onwelgevallig is, hoort hier inherent bij. Wat niet klopt met het maakbare leven wordt gemeden. Alleen pech bestaat en niemand is perfect.

De opvatting van de maakbare 'ik' roept bij ons verzet op. Rcth+ zoekt de ander juist op. Waar de kunst veelal bevraagt hoe de wereld in elkaar steekt, ziet rcth+ kunst als het aangaan van verbindingen. Kunst brengt ons in contact met het vreemde, het onwelgevallige en het ongreepbare. Wij doen een appèl op onze medewerkers, acteurs, studenten en publiek dat terug te brengen is tot een elementaire spelaanwijzing: *'Als jij zorgt dat de ander de ruimte en aandacht krijgt om goed te spelen en de ander doet hetzelfde, dan kom je samen tot iets wat je afzonderlijk niet had kunnen bedenken'*. Je verrijkt elkaar door wat de ander jou biedt. Bij rcth+ schuilt deze wederkerigheid in het samenwerken van kunstenaars met en zonder een specifieke beperking. Zij zijn voor elkaar de ander. Ze doorkruisen de sociale scheidslijnen die met specifieke beperkingen gepaard gaan.

wederzijdse confrontatie maakt de kunst

Door de samenwerking van het rcth met zorginstelling Pameijer bij de voorstelling *'Wie is er nou gek of ik is een ander'* ontdekten beide instellingen hoe de gescheiden werelden van kunst en zorg verbonden kunnen worden. De voorstelling trok een divers publiek dat geraakt werd door een beeld van levens, zo anders dan dat van hen. Ook de rcth-spelers betraden een nieuwe werkelijkheid door de confrontatie met psychisch lijden en maatschappelijke uitsluiting.

Doordat regisseur Paul Röttger acteurs met én zonder een specifieke beperking met elkaar liet spelen ontstond een nieuw maakproces. Dit leverde een theaterwerkelijkheid die een kloof dichtte tussen twee werelden, door het gelijkwaardige aandeel van de spelers. Niemand stond op afstand, niemand was object van observatie. Men was op de ander betrokken, deelde hetzelfde ongemak en leverde gezamenlijk een artistieke prestatie. Vanuit de wederzijdse confrontatie ontstond de kunst.

Door structurele samenwerking met mensen met een specifieke beperking starten we met het bouwen aan een inclusieve cultuur. In denken en doen is er geen onderlinge afstand op basis van specifieke beperkingen. Er is een gezamenlijk doel in het maken van nieuwe kunst. We benaderen elkaar als de ander die je nodig hebt en die jou inspireert, omdat hij/zij je nieuwe dingen laat zien.

1.2 missie

Wij willen met theatrale en beeldende middelen bijdragen aan de persoonlijke en culturele ontwikkeling van zo mogelijk alle Rotterdammers ongeacht hun achtergrond, geaardheid of fysiek en geestelijk vermogen. Wij zijn uit op een nieuw soort kunst die leeft van betekenisvolle interactie. Hierin is de ander weerbaarstig en uitdagend aanwezig als onderdeel van de maatschappij en de kunsten. We tonen wat

² Joyce Roodnat, 26-11-15, <http://www.nrc.nl/handelsblad/2015/11/26/papa-is-een-blinde-vlek-mama-mag-dat-niet-zijn-1560683>

schuurt en doorgaans verborgen blijft. Het gaat om kunst waarin de maatschappij ongecensureerd vertegenwoordigd is. Onze activiteiten doorbreken de grenzen tussen de zorg en de kunsten zodat de ander daadwerkelijk kan participeren in de culturele wereld. Wij willen bijdragen aan het vergroten van de sociale en culturele ruimte van de ander. Dat is onze bijdrage aan een inspirerende grootstedelijke samenleving, die vrijheid ademt en betrokkenheid wekt.

1.3 visie

Wij menen dat in de huidige samenleving grote groepen vervreemd zijn doordat hun fysieke of verstandelijke beperking als sociale en culturele uitsluitingsgrond werkt. Een grootstedelijke samenleving dient daarentegen de totale diversiteit van haar bevolking te omarmen. Als het goed is heeft iedereen toegang tot een gedeelde sociaal-culturele ruimte. Theater maakt het mogelijk om alledaagse situaties in een nieuwe context te plaatsen. Door de 'artistieke representatie' zet de theatermaker 'het alledaagse' in een nieuw licht. Individuele verhalen stijgen uit boven de particuliere hervertelling.

Van makers en uitvoerders vraagt dit persoonlijke en maatschappelijke betrokkenheid in combinatie met artistiek vakmanschap. Wij geloven in de intrinsieke waarde van kunst als fundament en doel van ons werk. Theater is direct, vitaal, relativerend, inspirerend, confronterend en verontrustend, maakt taboes bespreekbaar en toont nieuwe handelingsperspectieven en toekomstdromen. Theater is de interactie op de repetitievloer, de uitwisseling van ervaringen & dromen. Het is de verhouding tot onderwerpen & thematieken en de confrontatie met het publiek.

Doordat de ander zijn rol speelt in het maakproces ontstaan er nieuwe verhalen en nieuwe artistieke representatie-vormen. Dit leidt tot voorstellingen met persoonlijke, sociaal-maatschappelijke én artistieke impact. Het is een nieuwe kleur in het professionele werkveld.

1.4 strategie

Rcth+ realiseert de missie via de productie en presentatie van theatervoorstellingen, een (deeltijd)opleiding, onderzoek en de uitwisseling van kennis. In volgende hoofdstukken wordt uitgewerkt welke activiteiten rcth+ gaat realiseren, voor wie we dat doen en welke partners ons daarbij ondersteunen. Rcth+ bouwt voort op het werk van het rcth en Theater Maatwerk, maar is een vernieuwde instelling.

1.5 bedrijfsvoering

Paul Röttger geeft als algemeen directeur leiding aan rcth+. Deze functie zal hij gedurende het kunstenplan blijven vervullen. Hij stuurt en bewaakt de nieuwe ontwikkeling, regisseert en is betrokken bij de opleiding. Door het werk van Röttger als ijkpunt te gebruiken wordt continuïteit en ontwikkeling geborgd. Zijn visie en manier van werken draagt hij over aan gastmakers en docenten die op hun beurt met een frisse blik zorgen voor verbreding, verdieping of bestending. Gedurende het kunstenplan zal de regiekracht verdeeld worden over meerdere schouders. Hierdoor wordt rcth+ minder afhankelijk van de persoon Röttger. Het is een soortgelijke ontwikkeling die zich tijdens de huidige kunstenplanperiode succesvol heeft voorgedaan bij de opleiding, waar Sylvia Weening (theatermaker en docent) hoofddocent is.

Er is een artistieke raad en een dagelijkse leiding die zorgen voor de inhoudelijke invulling en uitvoering van de activiteiten, pr/marketing en de bedrijfsvoering. Een artistiek adviseur werkt nauw samen met de algemeen directeur. In deze functie zal Christiaan Mooij (dramaturg en theatermaker) de samenhang bewaken tussen de activiteiten, reflecteert hij op het werk van rcth+ en adviseert met oog op de toekomst. In het bedrijfsformulier wordt de organisatie van rcth+ omschreven en toegelicht. We realiseren ons dat binnen de organisatie personeel met een beperking tot op heden onvoldoende is vertegenwoordigd. De komende twee jaar gaan wij op dit terrein actief personeel werven.

1.6 cultureel, maatschappelijk ondernemerschap

Rcth+ is een cultureel, maatschappelijk ondernemer. Naast de gevraagde honorering in het kader van het komende kunstenplan gaan we financiering uit diverse bronnen halen. Voor de periode 2017-2020 vragen we een bedrag aan van € 584.000,-. Dit bedrag dekt 47% van de totale kosten. De overige kosten dekken we voor 18% met bijdragen uit de zorg, 21% zijn recettes en les gelden en 14% zijn overige inkomsten middels giften, donaties en aanvullende subsidies uit zorg en cultuur.

2. activiteitenoverzicht

Om onze ambities te realiseren kent rcth+ vier kerntaken. In samenhang zorgen de kerntaken voor de ontwikkeling en bevordering van inclusieve podiumkunsten. Met onze kerntaken faciliteren en initiëren we artistieke ontwikkeling, interactie met de stad en integratie binnen het culturele veld.³

2.1 kerntaken van rcth+

- opleiden & trainen van inclusieve spelers en makers
- het produceren & presenteren van inclusieve interdisciplinaire voorstellingen
- cultuureducatie & emancipatie
- onderzoek & kennisdeling

opleiden & trainen van inclusieve spelers en makers

In de door Stichting Kunstkeur gecertificeerde kaderopleiding 'kunstenaar voor het hedendaags theater' worden inclusieve makers opgeleid en getraind. Speciaal voor mensen met een specifieke beperking is er een vooropleiding, die zorgt voor instroom van deze mensen aan de kaderopleiding. Het curriculum zorgt er voor dat elke student na afronding van de kaderopleiding in staat is om projecten te initiëren, te regisseren en/of hierin te participeren als speler waarbij de ander actief betrokken is.

Hoofdstuk 4 geeft een beschrijving van de inhoud en de opzet van deze kerntaak.

het produceren & presenteren van inclusieve interdisciplinaire voorstellingen

Rcth+ maakt voorstellingen met mensen zonder en met een specifieke beperking voor een regulier publiek, het onderwijs en bijzondere doelgroepen. In deze voorstellingen staat de paradox centraal die voortkomt uit het behandelen van universele thema's die binnen de context van mensen met een beperking stuiten op een taboe. Het zijn universele thema's die direct verbonden zijn met maatschappelijk vraagstukken. Het zijn onderwerpen die gaan over (on)vervulde liefde, de mate van zelfbeschikking en seksuele beleving. De voorstellingen worden gemaakt door spelers van rcth+, professionele gastacteurs en stagiaires uit het kunstvakonderwijs. Rond de voorstelling wordt een artistiek team geformeerd dat leiding geeft aan het productieproces.

Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de producties

cultuureducatie & emancipatie

Door het werken met de ander betreden we een vrijwel onontgonnen gebied binnen de kunsten. Onze ervaring leert dat de confrontatie met de ander de kijker ontregelt. Deze ontregeling willen wij ten goede keren tot het ervaren en waarderen van inclusieve kunst. Daartoe geven we het publiek kaders en handvatten.

Hoofdstuk 5 toont hoe dit binnen rcth+ vorm krijgt.

onderzoek & kennisdeling

Een structurele aanpak op het gebied van inclusieve kunst is nieuw en zorgt voor de mogelijkheid een methodiek te ontwikkelen. De literatuur over dit vakgebied is beperkt. Door het ontwikkelen van een methodiek kunnen wij aanvulling geven in de literatuur.

Hoofdstuk 8 toont hoe dit binnen rcth+ vorm krijgt.

2.2 samenhangend geheel

De kerntaken versterken elkaar. De kaderopleiding dient als kweekvijver voor de theatergroep en borgt het artistieke niveau en de ontwikkeling van de acteurs. De voorstellingen verrijken de opleiding door de unieke en kwalitatieve producten en verrijken het publiek door een geheel nieuwe ervaring.

Cultuureducatie & emancipatie zorgt voor verbinding met de stad. Via monitoring en onderzoek zijn wij in staat onze methodiek te delen met het professionele veld. Zo draagt rcth+ bij aan deelname van mensen met een specifieke beperking aan het sociale en culturele leven.

³ Uit een eigen rondgang in de culturele sector blijkt dat het besef bij collega's dat kunstenaars met een specifieke beperking kunnen bijdragen aan artistieke vernieuwing nog niet leeft. Dit bevestigt de noodzaak van ons werk.

Het professionele werkveld evolueert door te werken met mensen met een specifieke beperking. Doorgestroomde afgestudeerde theatermakers voeden de theaterwereld met de nieuwe methodiek. Zij dragen zo bij aan een evolutie van de podiumkunsten waarin kunstenaars met en zonder specifieke beperking samen kunst maken.

2.3 zorgeffecten

De ontwikkeling van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving is gaande. De zorgsector wil meer mensen ondersteunen bij de ontwikkeling van hun vaardigheden en talenten. Niet de beperking maar de talenten staan centraal. Voor veel mensen is het lastig om vanwege een specifieke beperking deel te nemen aan het maatschappelijke leven. De zorg zal meer regie uit handen moeten geven en samenwerkingspartners moeten opzoeken.

Rcth+ is zo'n partner. Rcth+ is een omgeving waar je wordt aangesproken op wat je kunt. Bijzonder in de aanpak van het rcth+ is dat de beperking niet wordt gemeden, maar als een gegeven wordt beschouwd waarmee wordt gewerkt. In het werkproces zien we nu al dat zorgmedewerkers een andere verhouding tot hun cliënten krijgen. Een probleem mijddende of probleemoplossende houding verandert in een ondersteunende en stimulerende. Dit leidt tot empowerment, ontwikkeling en herstel, zodat de spelers met een specifieke beperking sterker en zelfstandiger worden. Een voorbeeld is dat gedurende de samenwerking steeds meer spelers niet meer met bijzonder vervoer maar op eigen gelegenheid naar de werkplek komen. Ook worden ze mondiger in de repetities en lessen. Waar voorheen de zorgmedewerker de grenzen bewaakte geven spelers nu zelf aan waar hun grenzen liggen.

Met de samenwerking leert de zorg andere manieren kennen om cliënten te begeleiden naar een actieve deelname aan de samenleving. Het geeft hen vertrouwen dat cliënten nieuwe verantwoordelijkheden aankunnen. Ze zijn aantoonbaar weerbaarder dan voorheen werd gedacht. Dit besef maakt de zorg effectiever en flexibeler.

3 prestaties

Dit hoofdstuk geeft een beeld van de afgelopen periode en de prestatiedoelen van rcth+ voor de komende vier jaar. Het is een samenvatting van en een aanvulling op het prestatieraster dat onderdeel uitmaakt van de aanvraag.

3.1 terugblik Theater Maatwerk en rcth

Theater Maatwerk

Theater Maatwerk is in 1987 opgericht door Pameijer als dagbesteding voor mensen met een verstandelijke beperking. Sinds de oprichting maakt het theater voorstellingen met acteurs met een verstandelijke beperking. Het waren zaalvoorstellingen (sinds 1996 in een eigen theater) en uitbundige straattheater voorstellingen. Een aantal voorstellingen speelde in het buitenland.

Theater Maatwerk maakte jaarlijks 1 productie met 40 voorstellingen gespeeld door acteurs, die veelal fulltime aan het project werkten, aangevuld met medewerkers. Vijf dagen per week volgden de acteurs lessen als spel, dans, stem en yoga. Een aantal acteurs werkte ook als muzikant.

Het publiek bij de zaalvoorstellingen van Theater Maatwerk bestond voornamelijk uit zorgprofessionals en bekenden van de acteurs. De straattheater voorstellingen trokken een divers publiek, omdat deze zich in publieke ruimtes afspelen en/of tijdens (buitenlandse) festivals. Theater Maatwerk heeft hiermee buiten Nederland een behoorlijke naamsbekendheid opgebouwd.

Bestuur en directie van Pameijer had rond 2013 de wens om een breder publiek te bereiken met de voorstellingen. Tevens wilde men de zichtbaarheid van Theater Maatwerk bij de Rotterdamse burger vergroten. Daarvoor was het noodzakelijk dat de producties van Theater Maatwerk naar een hoger plan worden gebracht. De acteurs kunnen zo meer uit zichzelf halen. Daarnaast voorzagen bestuur en directie dat de invoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) consequenties zou hebben voor het voortbestaan van Theater Maatwerk. De huidige tijd vraagt om een meer inclusieve gedachte: 'mensen met een beperking horen thuis in de samenleving'. Theater Maatwerk moet een wederkerig karakter krijgen en daarmee niet alleen iets opleveren voor de acteurs, maar ook voor zijn publiek.

Om te voorkomen dat een werkproject als Theater Maatwerk zou verdwijnen, is besloten een samenwerkingspartner te zoeken die gevonden werd in het rcth. *'Via het rcth, een gerenommeerde Rotterdamse theaterinstelling met een gecertificeerde opleiding, maakt de Rotterdamse burger sneller kennis met mensen met een beperking. En er is aantoonbare kennis bij het rcth om de artistieke kwaliteiten van de acteurs met een beperking verder te ontwikkelen met een structurele inhoudelijke leerlijn en daarmee ook de producties een kwaliteitsimpuls te geven,'* aldus bestuur en directie van Pameijer.

rcth

Het rcth is in 1988 opgericht in opdracht van de gemeente Rotterdam met als doel 'het geven van onderricht en het bevorderen van het geven van onderricht in alle aspecten van theatermaken'. De doelgroep van het rcth bestond de eerste jaren uit geïnteresseerden voor de deeltijdopleiding 'regisseur/speler voor het amateurtheaterveld'. Inmiddels beslaat deze groep nog slechts 25% van de instroom. 75% van onze studenten hebben een vakbekwaamheid die ze willen combineren met theateractiviteiten. In de 28 jaar van haar bestaan ontwikkelde de opleiding zich van een plek die louter gericht was op spelen en regisseren tot een kenniscentrum voor de ontwikkeling van maatschappelijke georiënteerde theaterprojecten. Het rcth heeft bij haar oprichting bewust gekozen voor een plek midden in de toenmalige deelgemeente Delfshaven. Deze complexe omgeving heeft enorm veel invloed gehad op de thema's en taboe's die het rcth in haar voorstellingen bespreekbaar maakt. Het (leren) werken op basis van maatschappelijke thema's en met bijzondere doelgroepen werd een belangrijke component van de opleiding.

De Gemeente Rotterdam adviseerde bij haar honorering voor het kunstenplan 2009-2012 om deze ontwikkeling verder te vertalen in de opleiding. Het rcth heeft uitgebreid gehoor gegeven aan deze oproep door de toevoeging van het profiel 'theatercoach voor school & straat' in 2009. Dit profiel specialiseerde de student in het maken van theater met bijzondere doelgroepen en het maken van theater op basis van maatschappelijke thema's. Hiermee heeft de opleiding een unieke positie verworven. Studenten uit het hele land kiezen bewust voor deze kaderopleiding vanwege de artistieke vertaling van maatschappelijke

verbondenheid in het curriculum van de opleiding. Van de eerder genoemde 75% van de studenten komt 20% uit het onderwijs en 15% uit de zorg. Daarnaast is 5% professional en 35% zelfstandig ondernemer met de wens zich verder te ontwikkelen en zijn kennis ten behoeve van hun huidige werkveld te vergroten.

In 2014 stonden in totaal 190 studenten ingeschreven, waaronder voor het eerst 18 studenten met een beperking vanuit de samenwerking met Theater Maatwerk, en 8 vanuit de samenwerking met Bavo Europoort/Pameijer via de voorstelling *'Wie is er nou gek of ik is een ander'*. Er werden 5 regiediploma's en 62 deelcertificaten uitgereikt. 2.788 bezoekers bezochten aan de opleiding gerelateerde activiteiten. Voorzien waren echter 100 studenten per jaar. Er werd zelfs in eerste instantie een daling geconstateerd in het aantal inschrijvingen.

Om deze trend te keren hebben we in 2014 de opzet aangepast aan de veranderende behoeften van de maatschappij. Men wil zich steeds minder voor lange tijd verbinden aan een opleiding en er is meer behoefte aan flexibiliteit en vrijheid in keuze en aanbod. Vanaf seizoen 2014-2015 werd het mogelijk om de opleiding te volgen via een aaneenschakeling van modules.

De aanpassing is succesvol: voor studenten die starten met bleek de drempel laag te zijn om verder te studeren. 75% van hen kiest voor vervolgtrajecten waarmee ze toewerken naar een diploma. In de lopende kunstenplanperiode zijn tot nu toe 25 diploma's uitgereikt en 98 deelcertificaten.

Een belangrijke stap in de ontwikkeling van het rcth is de toevoeging van studenten met een specifieke beperking vanaf 2014. Hierdoor is een opleiding ontstaan waar je als toekomstig kunstenaar met of zonder specifieke beperking terecht kunt. Een unieke opleiding die thuishoort in Rotterdam.

3.2 vooruitblik

Rcth+ legt de focus op artistieke kwaliteit, zichtbaarheid en methodiekontwikkeling. De samenwerking met Theater Maatwerk heeft het rcth geleerd dat het hoogste rendement behaald wordt door te doen en daar vervolgens op te reflecteren. Dit verklaart het grote aantal activiteiten dat we de komende kunstenplanperiode voor ogen hebben. Hoe rcth+ hierop reflecteert staat beschreven in het hoofdstuk 8 *'monitoring en methodiek'*. In overeenstemming met het prestatieraster noemen we elke unieke voorstelling, presentatie of overige culturele activiteit een productie. In totaal komt dit neer op een jaarlijks gemiddelde van 65 producties waarmee we circa 16.000 bezoekers bereiken.

prestaties opleiding

In samenwerking met partners uit de zorg (Pameijer, Parnassia-groep) zal het personeel bij rcth+ scholing volgen om te kunnen werken binnen het inclusieve theater. Het streven is dat jaarlijks gemiddeld 35% van onze studenten vanuit hun huidige werk in de zorgsector lessen volgen in onze opleiding en 20% uit het onderwijs komt. Van de toekomstige studenten zal 15% zelfstandige ondernemers zijn die zich willen ontwikkelen binnen hun bestaande werk en komt 20% uit de vrijetijdskant.

In absolute getallen komt dit jaarlijks neer op: 563 studenten, waarvan 116 student zijn aan de langlopende kaderopleiding en 447 studenten deelnemen aan modules, hieronder valt tevens de per 1 januari over te nemen volwasseneneducatie van de SKVR. Van onze langlopende kaderopleiding studenten (116 totaal) zal 31% kunstenaars zijn met een specifieke beperking. Van alle studenten behalen er gemiddeld 160 per jaar een deelcertificaat. Daarnaast worden per jaar gemiddeld 8 regie-diploma's behaald. De opleiding kent 53 producties met in totaal 155 presentaties per jaar waarmee we circa 4.050 bezoekers bereiken.

de theatergroep en overige producties

Het rcth+ houdt in alle producties een warm en tegelijk radicaal pleidooi voor alles wat afwijkt en anders is. Rcth+ kiest bewust voor statements die een beroep doen op het emotionele, het gevoelsmatige, het niet-cognitieve en het onbewuste. Als regisseur maakte Paul Röttger vanuit deze houding de voorstellingen *'Naar vriendschap zulk een mateloos verlangen'* en *'Wie is er nou gek of ik is een ander'*. Het waren zoektochten naar nieuwe interdisciplinaire vormen. Bij de producties *'To Be Or Not'* en *'Con Amore'* plaatste Röttger het cognitieve verder op de achtergrond. In rcth+ is Röttger de aanjager en inhoudelijke motor van het ontwikkelingsproces van rcth+ en nodigt hij nadrukkelijk ook andere makers uit. Zij gaan vanuit hun eigen werkwijze en opvattingen het aanbod van rcth+ verrijken.

Plannen voor nieuwe producties zijn:

- Johannes Passie - Bach; muzikale leiding Tim Hammer
- Bewegingstheater voorstelling naar Le Bal – Jean Claude Penchenat, bewerkt door Erik Ward Geerlings
- Das Mündel will Vormund sein – Peter Handke - in bewerking en regie van Arkadi Zaides
- Documentair theater rondom familieleden van mensen met een beperking
- Handboek voor het bouwen van luchtkastelen – Barbara Tammes (familie voorstelling)
- Poeziëproject met Ester Naomi Perquin
- Krapps last tape - Samuel Beckett, regie Christiaan Mooij
- Familievoorstellingen, regie Ferdi Janssen.

De rcth+ methode zorgt voor nieuwe interpretaties van bestaand materiaal. Huidige maatschappelijke thematieken en nieuwe taboes die voortkomen uit de snel veranderende samenleving (denk aan nationalisme, tolerantie, mate van zelfbeschikking en religiositeit) vormen hierin een leidraad. Naast deze voorstellingen maakt het rcth+ ook theaterateliers met scherpe inhoud, rond thema's als 'dood willen/gaan', '(on)vervulde liefde' en 'seksualiteit & seksuele beleving'.

Hoofdstuk 5 beschrijft de theaterateliers.

prestaties theatergroep

In totaal maken we in de periode 2017-2020 negen voorstellingen, die in totaal 115 keer te zien zijn en bezocht worden door 7.043 bezoekers, waarvan 1.283 vanuit het onderwijs.

- 4 voorstellingen zijn interdisciplinaire voorstellingen.
- 1 voorstelling is een muziektheaterproject rond de Johannes-passie. Deze voorstelling wordt in het eerste seizoen gemaakt en krijgt in de volgende jaren een reprise in de paasperiode.
- 4 voorstellingen worden gemaakt in het najaar en richten zich op de familie.
- 1 van deze voorstellingen krijgt een bescheiden landelijke tournee. Verspreid over het land spelen we de voorstelling met een randprogramma in vijf steden.
- 1 festival waarin het werk van de ander centraal staat, waarbij eerdere voorstellingen in reprise kunnen worden genomen.

prestaties cultuureducatie & emancipatie en onderzoek

Verder realiseren we gedurende de gehele kunstenplan periode:

- 24 theaterateliers die elk 12 keer spelen
- 8 debatten
- 8 theatrale lezingen
- 8 exposities i.s.m. Galerie Atelier Herenplaats
- 40 workshops per jaar i.s.m. Galerie Atelier Herenplaats

prestaties totalen

In het prestatieoverzicht komt het geheel aan activiteiten neer op een jaarlijks bereik van:

- 563 studenten, waarvan:
 - 141 jonger en 422 ouder dan 25 jaar
- 4.050 bezoekers aan 155 verschillende presentaties en voorstellingen van de opleiding, waarvan:
 - 190 uit V.O
 - 810 jonger en 3.050 ouder dan 25 jaar
- 7.043 bezoekers aan 115 voorstellingen, waarvan:
 - 488 uit P.O. en 795 uit V.O.
 - 1.368 jonger en 4.392 ouder dan 25 jaar
- 4.310 bezoekers aan de 116 presentaties cultuureducatie & emancipatie en onderzoek, waarvan:
 - 1.000 uit P.O. en 1.440 uit V.O.
 - 100 jonger en 1.020 ouder dan 25 jaar

Totaal zijn dit 65 producties met 386 presentaties voor in totaal 15.966 bezoekers, waarvan:

- 1.488 kinderen uit P.O.
- 2.425 jongeren uit het V.O.
- 2.419 jonger dan 25 maar niet in schoolverband
- 8.884 ouder dan 25 niet in schoolverband

4 talentontwikkeling

Binnen de hele keten aan activiteiten van RCTH+ is het opleiden een belangrijke schakel. We vullen een lacune binnen het werkveld met nieuwe makers en spelers die vertrouwd zijn met en bekwaam zijn binnen de inclusieve kunst. Hiervoor wordt de oude kaderopleiding vernieuwd tot de kaderopleiding voor *'kunstenaar voor het hedendaags theater'*. Er worden nieuwe methodieken ontwikkeld die van toegevoegde waarde zullen zijn voor het gehele theaterwerkveld, de zorg en het onderwijs.

De kaderopleiding is een landelijk erkende deeltijdopleiding die iedere 4 jaar via KunstKeur opnieuw wordt gecertificeerd (huidige certificering t/m juli 2017). De certificering geeft naast kwaliteitsbewaking, de mogelijkheid om landelijk erkende certificaten en diploma's uit te reiken voor de profielen spel, regie en theatercoach. Het curriculum is opgebouwd volgens het raamleerplan *'kaderopleiding theaterregisseur voor de amateurkunst'*.

4.1 doelstellingen

De afgestudeerde student is in staat om zich met een breed palet aan theatrale middelen (taal, fysiek, beeldend en muzikaal) te verhouden tot actuele maatschappelijk en artistieke ontwikkelingen. Deze verhouding resulteert in kwalitatieve inclusieve kunst die zowel communiceert met specifieke doelgroepen met regulier publiek. Afgestudeerden kunnen deelnemen, vorm en/of sturing geven aan een artistiek werkproces waarbij mensen met en zonder een specifieke beperking samenwerken.

kweekvijver voor productie

De opleiding voor nieuwe inclusieve makers en acteurs is een kweekvijver voor de theatergroep van rcth+, culturele collega-instellingen, theaterwerkveld en de zorg- en onderwijssector. Het werkt als laboratorium waarin altijd ruimte is om ideeën te testen en methodieken verder te ontwikkelen die voeding geven aan de rcth+ voorstellingen en aan deze werkvelden. Het zijn werkvormen en artistieke concepten die worden ontwikkeld vanuit ieders persoonlijke kracht, artistieke visie en intuïtie. Er is een wederzijdse beïnvloeding tussen de opleiding en de productie van voorstellingen. Studenten ervaren van dichtbij het productieproces van voorstellingen van rcth+. De artistieke resultaten van het werken met de ander zijn te zien en te ervaren in de voorstellingen van rcth+ zelf. De professionele makers (afgestudeerden van kunstvakopleidingen) van de voorstellingen geven (gast)lessen aan de studenten. Zij vertalen hun ervaringen en ontdekkingen uit het repetitieproces in een methodiek. Hierdoor blijft het maakproces niet beperkt tot een productie.

scholing docenten, medewerkers en team

Van de studenten en kunstenaars zonder een beperking heeft 80% een afgeronde hbo-opleiding. Van kunstenaars met een specifieke beperking komt 95% van speciaal onderwijs en heeft hooguit mbo1/2-niveau. Deze verschillende onderwijsachtergronden vragen om expertise in de begeleiding, die niet aanwezig is op de huidige kunstvakopleidingen in het land. Dit maakt kwalitatieve en intensieve scholing nodig om de juiste begeleiding te kunnen geven aan de studenten en acteurs. De docenten en medewerkers worden geschoold in sociaal pedagogische vakken. Ook het team (acteurs, staf, makers) wordt continu geschoold (o.a. door Barbara Kooijman (orthopedagoog van Pameijer) en Tineke Boomsma (andragoog en theaterdocent)).

4.2 de vernieuwde opleiding

Het aanbieden van een kunstopleiding voor mensen met en zonder een specifieke beperking vraagt om aanpassing van het curriculum en nieuwe werkvormen. Het onderwijs moet anders worden aangeboden. Door de opgedane ervaringen met mensen met een specifieke beperking is er nu een opleidingsstructuur ontstaan die we in dit hoofdstuk toelichten. Met de start van het cursusseizoen in september 2017 wordt deze vernieuwde opleiding een feit. De *kaderopleiding 'kunstenaar voor het hedendaags theater'* is dan ingericht volgens de visie van rcth+.

Het hart van de opleiding is het onderzoeken naar een nieuwe methodiek. De student leert, door samen te werken met mensen met een specifieke beperking, met andere ogen te kijken naar zichzelf en het theatervak. De confrontatie tussen de studenten onderling vraagt om een professionele houding. De

docent gaat uit van de artistieke capaciteit van iedere student. Bij de student met een specifieke beperking wordt uitgegaan van wat hij wel kan. Het bewust inzetten van deze authenticiteit als artistieke kracht draagt bij aan de visieontwikkeling van de student. In de samenwerking wordt ieders artistieke kwaliteit benut en ingezet. In de lessen en presentaties ontdekken studenten hoe deze wisselwerking kan worden geprofessionaliseerd.

het aanbod

De opleiding beslaat drie jaar en wordt in deeltijd aangeboden. De eerste twee jaar volgen studenten 30 weken les (2 tot 4 dagdelen per week). Het derde jaar is een examenjaar waarin de student een eigen productie maakt als regisseur of in minstens één grote productie meespeelt.

Het programma voor het behalen van een landelijk erkend diploma bestaat uit:

- **gezamenlijke basislessen**

Deze lessen worden gevolgd door studenten met en zonder specifieke beperking. Hier worden eigen vaardigheden getraind en geleerd hoe met mensen met een specifieke beperking te spelen en te maken. Het gaat hier om vakken als spel, stemlessen, beweging, muziekles en koorzang.

- **studiopresentaties en theaterateliers**

De kennis en vaardigheden worden toegepast in de praktijk via studiopresentaties en theaterateliers. De repetitieperiode is compact en de openbare presentaties zijn kort. Theaterateliers zijn voorstellingen gemaakt voor een specifieke doelgroep rond maatschappelijke thema's & onderwerpen. Ze worden geïnitieerd door de medewerker cultuureducatie & emancipatie. Bij de opdrachten staat de samenwerking voorop en wordt gewerkt aan artistieke en ambachtelijke kwaliteiten.

- **onderzoek persoonlijke ontwikkelingsmogelijkheden**

Binnen deze lessen wordt wel onderscheid gemaakt op basis van kennis, ervaring, ontwikkelingsmogelijkheden en beperking van de student. Studenten zonder een specifieke beperking vergroten hun kennis en vaardigheden in werken met mensen met een specifieke beperking. Zij krijgen vakken als sociale psychologie, orthopedagogiek, vakdidactiek en theatermaken met bijzondere doelgroepen. Ook wordt stagebegeleiding en dramaturgie gegeven. Studenten met een specifieke beperking krijgen aangepaste lessen op hun persoonlijke ontwikkelingsniveau. Dit zijn lessen als creatief spel, elementair spel, spelen met en zonder tekst, stem/zangles, muziekles, meditatie, beweging en dramaturgie.

aanvulling op het curriculum

De vernieuwing van de kaderopleiding komt ook tot stand door het huidige curriculum aan te vullen met:

- **interdisciplinaire vakken**

De kunsten bewegen zich steeds meer richting een interdisciplinaire benadering. Daarom bieden we lessen aan in kunst- en cultuurgeschiedenis, beeldhouwen, schilderen, fotografie, performance-kunst en idee-ontwikkeling. De samenwerking met Galerie Atelier Herenplaats speelt hierin een belangrijke rol. Op termijn ontwikkelen we gezamenlijk een kaderopleiding voor beeldende kunst. Voor de kunstenplanperiode na 2020 streven we naar dans, muziek, film en nieuwe media als geïntegreerd onderdeel van deze toekomstige kaderopleiding.

- **zorgvakken**

Omdat de opleiding zich begeeft op het snijvlak van zorg en kunst worden zorg-gerelateerde vakken gegeven. In de praktijk van nu gaat blijken welke vakken een welkome aanvulling zijn op de eerste genoemde vakken sociale psychologie en orthopedagogiek. De keuze van de nog te ontwikkelen of te bepalen vakken gebeurt in nauw overleg met onze partners uit de zorg. De expertise van Pameijer en Reakt (onderdeel van de Parnassia-groep) waarborgt de kwaliteit van dit deel van het aanbod.

- **modules**

Rcth+ behoudt het modulair systeem van het rcth. Dit betekent dat het lesaanbod is opgedeeld in afgeronde eenheden van korte en langere duur. De student verwerft stap voor stap kennis en vaardigheden. Deze modules zijn ook toegankelijk voor deelnemers die zich alleen willen verdiepen in een bepaald vakgebied en geen diploma nastreven of die op zoek zijn naar een eerste introductie. We bieden een aantal laagdrempelige modules voor wie nieuwsgierig is, maar nog onbekend met theater. Op verzoek van de SKVR zullen wij hun volwasseneneducatie theater overnemen in samenwerking met TNR. Dit biedt nieuwe kansen en mogelijkheden om ons aanbod van modules en ons bereik verder uit te breiden. In de bijlage 'Samenwerkingsplannen' beschrijven we deze samenwerking met TNR.

Voorbeelden van modules zijn: toneelschrijflessen, mime/fysiekspel, muziektheater, zangles, theatervormgeving, dramaturgie, komedie spelen, cultureel ondernemerschap.

4.3 doelgroepen

De kaderopleiding is er voor iedereen met en zonder specifieke beperking die op een professionele wijze theater wil leren maken. Bij de instroom wordt specifiek gekeken naar de mogelijke bijdrage van de studenten aan elkaars ontwikkeling. We onderscheiden hierbij drie doelgroepen:

- theatermakers zonder en met een kunstvakopleiding
- deskundigen uit zorg en onderwijs die zich willen scholen in het maken van theater met mensen met een specifieke beperking
- studenten van het instituut sociale opleidingen van de Hogeschool Rotterdam

Bij de instroom tot de kaderopleiding wordt gekeken naar de mogelijke bijdrage van studenten aan elkaars ontwikkeling. Uit ervaring blijkt dat de studenten zowel van binnen als buiten het grootstedelijke gebied van Rotterdam komen.

5 cultuureducatie & emancipatie

Elke Rotterdammer kan participeren binnen het werk van rcth+. Dit varieert van reflectie op bezochte voorstellingen tot actieve deelname aan workshops bij onze voorstellingen en prestaties. De ervaring is dat de confrontatie met de ander de deelnemer ontregelt. Overvallen door onverwachte schoonheid of geconfronteerd met een nieuw perspectief van de realiteit raakt de deelnemer ontvankelijk voor het nieuwe. Wij zien in onze cultuureducatie dat het werken met mensen met een specifieke beperking het begin kan zijn van het emancipatieproces van de ander.

5.1 doelstellingen

Rcth+ kent ten aanzien van cultuureducatie drie doelen:

- de ontwikkeling van een positieve houding ten aanzien van kunst en cultuur
- het ontdekken van eigen vaardigheden op het gebied van uitvoerende kunst en cultuur
- het vergroten van kennis en inzicht op het gebied van kunst en cultuur

De twee doelen ten aanzien van emancipatie zijn gericht op bevordering van participatie:

- de ontwikkeling van het besef dat mensen met een specifieke beperking onderdeel zijn van onze maatschappij
- het aanzetten van kinderen, jongeren en volwassenen tot het opnieuw kijken naar en nadenken over de wereld waarin zij leven en de rol die zij daarin (kunnen) spelen

5.2 vormen van cultuureducatie

Rcth+ organiseert activiteiten rondom voorstellingen en workshop & theaterateliers die aansluiten bij (de behoefte van) de doelgroepen. Hiermee stimuleren we beschouwing, informeren we, gaan in gesprek of nodigen uit tot actieve deelname.

- **inleidingen voor voorstellingen en discussie erna**

Voor elke voorstelling wordt een korte inleiding, een kijkje in de keuken van de voorstelling gegeven. Regelmatig organiseren we na voorstellingen discussies over de voorstelling met het publiek. Hierdoor krijgt rcth+ direct rijke informatie, waarmee concreet iets gedaan kan worden. De artistiek leider, regisseur of de marketing of de educatie/ emancipatiemedewerker leidt deze discussie.

- **samen eten**

De meeste voorstellingen worden afgesloten met een maaltijd. Het rcth+ team en de acteurs koken en verzorgen de maaltijd. Acteurs serveren de maaltijd uit en komen zo informeel in contact met het publiek.

- **workshop beeldende kunst i.s.m. Galerie Atelier Herenplaats**

Samen met Galerie Atelier Herenplaats geeft rcth+ de workshop 'beeldende kunst' aan kinderen en jongeren. Hierdoor maken kinderen en jongeren kennis met beeldende kunst, interdisciplinair werken en ze ontmoeten kunstenaars met een specifieke beperking. De workshops (40 per jaar) worden gegeven door kunstenaars van Galerie Atelier Herenplaats, docenten van rcth+ en acteurs van rcth+.

- **theateratelier**

Laagdrempelige ontmoetingen in het kader van cultuureducatie & emancipatie organiseren we in de vorm van theaterateliers. Een theateratelier kent een open structuur waar publiek en acteurs samen kunst maken rond maatschappelijke thema's. Deze thema's zijn scherp en waar nodig taboedoorbrekend. Denk aan thema's als 'dood willen/gaan', '(on)vervulde liefde' en 'seksualiteit & seksuele beleving'. De 6 theaterateliers per jaar worden gemaakt door talentvolle nieuwe makers en studenten van de opleiding.

5.3 samenwerking

In hoofdstuk 7 beschrijven we de samenwerkingspartners van rcth+. Voor cultuureducatie en emancipatie zijn met name de volgende partners relevant:

- GKHogendorp (VMBO theoretische leerweg), Libanoncollege (HAVO/VWO), De Hildegardis (MAVO) & LMC Talingstraat (praktijkonderwijs).
Samen met deze scholen ontwikkelt rcth+ een leerlijn waaraan elke leerling het 1e en 2e jaar deelneemt. Dit aanbod is een bezoek aan een theateratelier, een interdisciplinaire voorstelling en een actief project waarin de leerlingen zelf op de spelvloer werken.
Het rcth+ kiest deze vier verschillende scholen omdat ze goed verspreid liggen in Rotterdam en verschillende niveaus beslaan.
- Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam (KCR).
Met dit kenniscentrum wordt het basis-, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs met de interdisciplinaire voorstellingen en theaterateliers en bijbehorende educatie passend gemaakt.

6 publieksbereik

Rcth+ gaat gemiddeld jaarlijks circa 16.000 bezoekers bereiken door op zoek te gaan naar publiek voor wie ons werk relevant is. Rcth+ wil ertoe doen.

Naast de kunst- en cultuurliefhebbers die het rcth en Theater Maatwerk al bereikten richten we ons ook op nieuwe doelgroepen. De nieuwe bezoekers en deelnemers zullen raakvlakken hebben met de aard en thematiek van de voorstellingen. We zoeken hen vooral onder professionals uit de zorg, de kunst en het onderwijs en daarnaast onder mensen die niet primair in kunst of theater geïnteresseerd zijn, maar wel aangesproken worden door de thematiek.

Dit hoofdstuk geeft inzicht in hoe dit bereik is opgebouwd en hoe we doelstellingen gaan realiseren. Het is een verkorte weergave van een uitgebreider marketing- en communicatieplan. We baseren ons op de ticketverkoop, verkoop aan scholen en direct contact met de bezoekers en studenten. Percentages zijn gebaseerd op cijfers uit 2013, 2014 en 2015 van het rcth en Theater Maatwerk.

6.1 het potentiële publiek van rcth+

We richten onze marketingactiviteiten op 5 groepen, waarbij we de eerste drie de meeste aandacht geven.

1. kunst- en cultuurliefhebbers Rotterdam

We bereiken deze groep door cross-mediaal ons nieuwe verhaal te vertellen. De online en offline uitingen versterken elkaar bij deze doelgroep. Met ons nieuwe verhaal trekken we ook nieuwe bezoekers.

[Van de huidige bezoekers: 50%]

[Communicatiedoel: 55%]

2. Rotterdams publiek dat niet van nature in kunst geïnteresseerd is

Onder te verdelen in:

- **volwassenen & ouderen 65+, niet geïnteresseerd in kunst, wel in maatschappelijke thema's**

We spreken deze groepen vooral aan met het gedachtegoed van rcth+ en dankzij het reeds opgebouwde netwerk vanuit rcth en LCC Cultuurhuis Delfshaven. De opgedane ervaringen en onze expertise gaat rcth+ inzetten om Rotterdam-breed die volwassenen en ouderen te bereiken.

RTV Rijnmond is en blijft een belangrijke ingang om ouderen te bereiken. De gelegde contacten aldaar bouwen we uit. (voorbeeld: 'Ik ben Rotterdammer'; waarin Jack Wouterse acht Rotterdamse 'outside-kunstenaars' van Galerie Atelier Herenplaats portretteert.)

[Van de huidige bezoekers: beide 5%]

[Communicatiedoel volwassenen: 10%]

[Communicatiedoel ouderen 65+: 5%]

- **mensen (jong en oud) met een specifieke beperking**

Belangrijk voor deze publieksgroep is herkenning. Via rcth+ acteurs met een specifieke beperking bereiken we deze publieksgroep.

Met Pameijer TV maken we een maandelijkse aflevering over het werkproces. Andere kanalen die worden ingezet zijn die van Pameijer, Parnassia-groep, TNR, Hogeschool Rotterdam en de SKVR.

[Van de huidige bezoekers: 5%]

[Communicatiedoel: 5%]

- **kinderen t/m 12 jaar & jongeren van 13 t/m 21 jaar**

Deze publieksgroepen worden bereikt door de inzet van de rcth+ medewerker cultuureducatie & emancipatie. De verworven vaardigheden en het zorgvuldig opgebouwde netwerk worden voortgezet en ingezet om kinderen en jongeren kennis te laten maken met

mensen met een specifieke beperking. Om kinderen te bereiken is de familievoorstelling met speciaal randprogramma aan ons aanbod toegevoegd. Het bereiken van jongeren vraagt extra inspanningen, gezien de aard van de doelgroep. Rcth+ gaat intensiever samenwerken met onze partners uit het VMBO en Hogeschool Rotterdam. Vooral nog houden we rekening met een kleine terugloop in ons bereik.

[Van de huidige bezoekers: beide 15%]

[Communicatiedoel kinderen: 15%]

[Communicatiedoel jongeren: 10%]

3. professionals van onderwijs- en zorginstellingen (publiek en potentiële studenten)

De professionals bereiken via de bestaande communicatiekanalen van de onderwijs- en zorginstellingen zelf. Denk aan intranet, (digitale) nieuwsbrieven en vakfora en -bladen.

[Van de huidige bezoekers: 5%]

[Communicatiedoel: 5%]

4. bedrijven die mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt in dienst willen/moeten nemen

Eind 2016 wordt door de overheid bepaald in welke vorm de wettelijke quotumregeling om mensen met een beperking een werkplek te bieden, voor bedrijven met 25 werknemers of meer doorgaat. Rcth+ wil voor bedrijven voorbeeldstellend zijn. Middels onze voorstellingen met randprogrammering organiseren we toegankelijke ontmoetingen tussen bedrijven en mensen met een specifieke beperking.

5. pers

Rcth+ bevindt zich op het snijvlak van kunst en zorg en richt zich daarom op publicaties voor deze twee sectoren. Een geconstateerd knelpunt is dat landelijke kranten de producten van rcth+ niet makkelijk kunnen plaatsen. De kunstredacties geven terug dat het onderwerp te lokaal is, en de binnenlandredactie beoordeelt het op te weinig maatschappelijke relevantie. Rcth+ ondersteunt de pers in het ontwikkelen van geschikt persmateriaal voor rcth+ door schrijvers gericht te benaderen en uit te nodigen om stukken te schrijven. Zo initiëren en stimuleren we kunstkritiek voor deze nieuwe vorm van theater.

6.2 extra inspanningen voor interactieve aanpak

Door de bezoeker op persoonlijke wijze te betrekken en inzicht te geven in het gedachtegoed en werk van rcth+, wil rcth+ een groei veroorzaken. Spraakmakende activiteiten en communicatie, niet voor de hand liggende ontmoetingen en een realistische afspiegeling van de samenleving dragen daaraan bij. We werken vraaggericht en aanbodsturend. Dat houdt in dat rcth+ continu op de hoogte is van vragen van het publiek en van stakeholders, zoals scholen. De marketing-communicatieaanpak van rcth+ kenmerkt zich dan ook door interactie met het publiek.

Instrumenten voor activering en onderhoud van interactie met rcth+ publiek zijn:

- **een focusgroep van 50 mensen**

Dit zijn ambassadeurs van rcth+, stakeholders en een aantal afgevaardigden uit de genoemde hoofdpublieksgroepen. Met hen hebben we elk kwartaal een bijeenkomst. We vragen hen om reacties (positief en kritisch) op de voorstellingen, op de communicatie en op andere op dat moment relevante onderwerpen.

- **publieksonderzoek bij voorstellingen**

We doen dit onderzoek door monitoring (zie hoofdstuk 8), door nagesprekken (zie hoofdstuk 5) en door het stellen van vragen in het directe contact van rcth+ medewerkers met het publiek.

- **Ticketmatic**

Het reserveringsstelsel van veel Rotterdamse culturele instellingen, zorgt voor goede online verkoop. Het is voor het publieksonderzoek een stevig marketing-meetinstrument. Sinds 2016 werkt het rcth met dit stelsel.

6.3 communicatiemiddelen

Op basis van het continue publieksonderzoek worden ook de marketing- en communicatiebeslissingen genomen. Naast een aantal basis communicatie-uitingen (zoals de huisstijl) werken we met drie interactieve communicatiemiddelen.

- **website als platform**

[bereik: alle publieksgroepen]

Half februari 2016 wordt de eerste versie van de rcth+ website gelanceerd die we laten uitgroeien tot een platform. Vele (sociale) mediakanalen leiden rechtstreeks naar de website. De website wordt responsief uitgevoerd volgens het mobile-first principe. (graag uitleggen)

- **informatieavonden**

[bereik: potentiële studenten en onderwijsinstellingen]

Rcth+ houdt maandelijks informatieavonden waarop potentiële studenten en geïnteresseerden worden uitgenodigd om kennis te maken met de opleiding. Wanneer iemand geïnteresseerd is, zijn er audities of modules waaraan meegedaan kan worden.

- **live streaming**

[bereik: mens (jong en oud) met een specifieke beperking]

Maandelijks worden (live) uitzendingen verzorgd via het rcth+ YouTube kanaal (met openbare repetities en interviews met makers, en live vragen). Hiermee wordt inzicht gegeven in de werkwijze.

6.4 specifieke middelen voor publieksbinding

Publiek dat zich welkom voelt en zich wil verbinden aan ons werk zijn waardevolle ambassadeurs. Via mond-tot-mond reclame zorgen zij voor nieuw publiek. Rcth+ werkt aan publieksbinding door:

- **eet mee**

[bereik: iedere publieksgroep]

Ongeacht of je de voorstelling goed of slecht vond: een bezoek aan rcth+ is een feestje. Er wordt gekookt en bediend door de acteurs zelf. Je ontmoet anderen, die je buiten de voorstelling niet snel zou ontmoeten.

- **participeer**

[bereik: kunst- en cultuurliefhebbers, Rotterdams publiek dat niet van nature in kunst geïnteresseerd is.]

We roepen mensen actief op om vrijwilliger te worden van rcth+. In de eerste plaats om betrokkenheid te creëren. Op een laagdrempelige manier word je deelgenoot van bijzondere ervaringen en geactiveerd om mee te denken met rcth+.

- **maak mogelijk**

[bereik: kunst- en cultuurliefhebbers, professionals van zorg- en onderwijsinstellingen]

Voor speciale projecten of gelegenheden van rcth+ zetten we crowdfunding in. Niet alleen om geld te verdienen, maar vooral voor de betrokkenheid.

6.5 aantallen bereik

Hier volgt een beknopt overzicht van het gemiddelde bereik 2017-2020, verdeeld over 65 producties en 386 presentaties per jaar.⁴

• bezoekers & deelnemers per jaar	16.000
• waarvan studenten aan de kaderopleiding	563
• waarvan jongeren en kinderen t/m 25 jaar	6.332

⁴ Voor specifieke cijfers zie prestatieraster.

7 samenwerking

Samenwerken blijft een wezenlijk onderdeel van rcth+. We bouwen voort op de samenwerkingsverbanden van het rcth met zijn lokale omgeving, onderwijsinstellingen en het culturele veld. Het is een dynamisch netwerk dat voortkomt uit een ondersteunende, aanvullende en inhoudelijke noodzaak. Een voorbeeld is het door het rcth geïnitieerde project *'75 jaar oorlog in de stad'* uit 2015. Een brede samenwerking met het culturele veld waarbij instellingen als Maas, Hofplein Rotterdam, RoTheater, Codarts en Music Generations betrokken waren. Deze partners betrekken we actief bij onze toekomstige activiteiten. In dit hoofdstuk beschrijven we op welke partners de focus ligt.

Centraal staat de samenwerking met Pameijer, Galerie Atelier Herenplaats en TNR. Door de overname van de volwasseneducatie theater van de SKVR nemen we een leidende positie in op dit gebied. Genoemde samenwerkingen staan beschreven in overige hoofdstukken en de bijlage: *'Samenwerkingsplannen'*

7.1 samenwerking overige zorginstellingen

Naast de samenwerking met Pameijer zijn we in gesprek met Reakt (onderdeel van de Parnassia-groep). Samen met hen zijn we in november 2015 een pilot gestart voor de uitbreiding van de huidige opleidingen met een traject voor psychiatrische patiënten. In deze pilot onderzoeken wij in een tweedaagse lesweek de randvoorwaarden voor de deelname van deze doelgroep aan de kaderopleiding. De samenwerking tussen Reakt en rcth+ krijgt vorm via gezamenlijke projecten, educatie, debatten en onderzoek. Daarnaast is rcth+ onderdeel van Platvorm Cultuur en Welzijn, zoals beschreven in de bijlage *'Samenwerkingsplannen'*.

7.2 onderwijsinstellingen

Rcth+ betreft kunstvakopleidingen bij zijn werk door structureel ruimte te bieden aan stagiaires. De samenwerking met de opleidingen Docent Dans van Codarts en Docent Theater van ArteZ worden voortgezet. Beide opleidingen zijn nauw verwant met ons werk via het sociaal-artistiek profiel in hun curriculum. Stagiaires Theaterwetenschap van Universiteit Utrecht onderzoeken de bijdrage van het werk van rcth+ binnen het professionele aanbod in de podiumkunsten.

Met vier Rotterdamse scholen wordt een educatie-programma ontwikkeld. De scholen GKHogendorp, Libanon College, de Hildegards en LMC Talingstraat zijn vertrouwd met het werk van rcth en willen de samenwerking met rcth+ intensiveren.

Sinds 2014 wordt de minor *'art in social work'* bij Hogeschool Rotterdam aangeboden. Studenten aan de minor doen onderzoek naar de impact van rcth-voorstellingen op de bezoekers. Onder leiding van Mieke Cardol (Lector Disability Studies, Diversiteit in Participatie) onderzoeken ergotherapie-studenten van Hogeschool Rotterdam de impact van ons werk op het dagelijks leven van de acteur met een beperking.

7.3 culturele instellingen

lokaal

Naast samenwerkingen in de zorg en het onderwijs werkt rcth+ ook nauw samen met culturele instellingen binnen Rotterdam. Twee van de vijf interdisciplinaire voorstellingen maakt rcth+ in co-productie met een Rotterdamse culturele of BIS-instelling. Gesprekken hierover zijn gaande en bouwen voort op onze samenwerkingen tijdens het festival *'75 jaar oorlog in de stad'*. Daarnaast organiseert rcth+ met Hogeschool Rotterdam en debatcentrum Arminius jaarlijks twee debatten. Ook werken we samen met het ICAF en Theater Zuidplein door te werken aan een internationaal festival rond kunstenaars met een specifieke beperking en samen te werken met de leerwerkplaats *'Voor de schermen'* van het Zuidplein Theater. En aan leden van het netwerk van Theaternetwerk Rotterdam (TNR) biedt rcth+ repetitiefaciliteiten en betrekken de leden actief bij onze activiteiten en zorgen voor een laagdrempelige instroom voor deelname aan onze modules. Het rcth heeft zich aangesloten bij het stedelijk netwerk cultuureducatie en talentontwikkeling, zoals beschreven in de bijlage *'Samenwerkingsplannen'*.

internationaal

Als pionierende instelling vinden wij het belangrijk om over de grens te kijken. In werkbezoeken aan onder meer Zweden, Groot Brittannië en Frankrijk hebben we inspirerende contacten gelegd. Deze contacten worden geïntensiveerd en zorgen voor uitwisseling van expertise. Belangrijke internationale partners voor rcth+ zijn:

- l'Oiseau-mouche (Roubaix, Frankrijk, sinds 1978):
Dit gezelschap met 23 verstandelijk beperkte acteurs maakt zij onder leiding van regisseurs en kunstenaars multidisciplinaire voorstellingen.
- Moom Teatern (Malmö, Zweden, sinds 1987):
Dit gezelschap heeft fulltime acteurs met een specifieke beperking in dienst, die zijn getraind bij de nationale academie voor theater en lid van het Zweedse gilde voor acteurs.
- Mind the Gap (Bradford, UK, sinds 1988):
In het Verenigd Koninkrijk is dit het grootste theater en opleiding voor acteurs met 'leerbeperkingen'. Zij spelen op internationale podia.

8 monitoring en methodiek

Als pionier hechten we veel waarde aan monitoring en methodiek ontwikkeling. Het zijn handvatten voor inbedding van ons werk in de zorg, het onderwijs en de kunsten. Ontwikkeling van overdraagbare methodieken vraagt om kwalitatieve en kwantitatieve beschrijvingen van het werk van rcth+. Deze beschrijvingen tonen tevens de impact van ons werk.

8.1 monitoring

Door kwantitatieve en kwalitatieve beschrijvingen van wat rcth+ doet, monitoren we ons werk. Zowel de interne effecten (wisselwerking tussen en resultaten van activiteiten binnen rcth+) als de externe effecten (impact van het rcth+ werk binnen de culturele sector, de directe omgeving en Rotterdam) worden onderzocht. We werken samen met een aantal partners om gebruik te maken van hun expertise op dit gebied en om onafhankelijkheid te creëren .

interne effecten

Het onderzoek naar interne effecten is gericht op de beschrijving van de rcth+ werkwijze en het effect hiervan op de acteurs. Bij acteurs met een specifieke beperking wordt gekeken naar effecten op sociaal gebied, medisch gebied en hun vakmatige ontwikkeling. Een onderdeel hiervan is de studie naar de impact op het dagelijks leven van de acteur met een specifieke beperking onder leiding van Mieke Cardol (Lector Disability Studies, Diversiteit in Participatie aan de Hogeschool Rotterdam). Ook wordt onderzocht wat het een acteur zonder specifieke beperking oplevert, bijvoorbeeld in technieken en werkhouding.

externe effecten

Het onderzoek naar externe effecten richt zich op de impact van rcth+ voorstellingen op de bezoekers. Dit wordt onderzocht door studenten van Hogeschool Rotterdam in de minor '*art in social work*'. Daarnaast vraagt inclusieve kunst van vakmensen en critici een nieuwe taal of begrippenkader om hierover te spreken, te schrijven en het te beoordelen. Als onderdeel van ons monitoringsproces vragen we professionals om onafhankelijke recensies te schrijven over ons werk. In samenwerking met Arminius organiseren wij tweemaal per jaar een debat. De bevindingen vanuit de monitoring zijn leidend voor de invulling van deze debatten.

8.2 methodiek

De resultaten van de monitoring naar werkwijze, impact en de ontwikkeling van een nieuw begrippenkader vormen de basis voor een overdraagbare methodiek en leiden in 2020 tot een publicatie hiervan. De rcth+ aanpak wordt inzichtelijk en overdraagbaar waardoor collega-instellingen dit kunnen inzetten bij hun samenwerking met kunstenaars met een specifieke beperking. Rcth+ draagt hiermee bij aan een inclusieve cultuur waarin iedereen toegang heeft tot een gedeelde sociaal-culturele ruimte. Bij het rcth+ is de authenticiteit, het eigen verhaal en de artistieke capaciteit van de acteur met een specifieke beperking het uitgangspunt. De methodiek biedt creatieve instrumenten om de authenticiteit, de mogelijkheden en de beperking van alle acteurs in te zetten.

9. meerwaarde voor Rotterdam

Rotterdam heeft een uitzonderlijke positie op het gebied van stadsontwikkeling. De architectuur is uitgesproken, toont lef en kent een grote diversiteit. Met rcth+ heeft de stad een kans om een voortrekkersrol te spelen op het punt van culturele diversiteit. Met het initiëren en financieren van het convenant tussen Pameijer en het rcth ligt de innovatieve voortrekkersrol van de gemeente op een presenteerblaadje. Op dit moment is er geen vergelijkbare culturele instelling die structureel werkt met een inclusieve kunstenaarsgroep. Met onze nieuwe stap vergroten we de betrokkenheid van mensen met een specifieke beperking; zij gaan vanzelfsprekender deelnemen aan het culturele en maatschappelijke verkeer, als student, speler, maker of bezoeker. Honorering van onze plannen is een betekenisvolle stap die bijdraagt aan een grotere diversiteit van de kunsten in Rotterdam.

9.1 positie en functie in de stedelijke infrastructuur

De kwaliteit en de aard van kunst ontstaat in een combinatie van de achtergrond van de maker, het talent en het ambacht. Met de structurele deelname van de ander komt er een nieuwe kleur in het veld. Onder het huidige convenant, waarin de gemeente Rotterdam het rcth vraagt om samenwerking met zorginstelling Pameijer te onderzoeken, ontdekken we dat de samenwerking andere spelers oplevert. Er is een grotere sensitiviteit, we worden geconfronteerd met andere toneelconventies en er is een andere verhouding tot de samenleving. Qua onderwerpen en verschijningsvormen ontstaat er iets wat wij nog niet kennen.

De functie die wij kunnen vervullen voor de culturele infrastructuur is vergelijkbaar met de impact en ontwikkeling die het jeugdtheater in Nederland heeft doorgemaakt. Inmiddels worden er bij groepen als Theater Artemis vernieuwende jeugd- en jongerenvoorstellingen gemaakt. Decennia geleden werden voorstellingen voor kinderen gemaakt waarbij bescherming en bevoogding gemeengoed waren. Onderwerpen als dood, liefde en ziekte waren taboe, het moest allemaal niet te ingewikkeld zijn en uitvoeringskwaliteiten waren van ondergeschikt belang. Makers als Hans van den Boom en Liesbeth Colthof hebben een voortrekkersrol gespeeld, wat heeft geleid tot de hoge kwaliteit van het huidige jeugdtheater.

Rond mensen met een beperking hangt heden ten dage ook een zweem van bevoogding, bescherming en vertedering. Geïnspireerd door de ontwikkeling in het jeugdtheater willen wij de andere kunstenaar helpen zich hieraan te onttworstelen door zijn of haar talent te ontwikkelen, het werk te presenteren en een podium te bieden voor het toevoegen van artistieke waarden aan het culturele palet. Binnen de huidige culturele infrastructuur bestaat deze ruimte niet.

9.2 bundeling expertise kunst en zorg

Wij delen het belang dat in de uitgangspuntennota 2017-2020 gegeven wordt aan samenwerking, talentontwikkeling en kruisbestuiving. Het zijn deze gedeelde waarden die al 28 jaar het hart van ons werk vormen. De samenwerking met zorginstellingen als Pameijer maakt het voor ons mogelijk om een nieuwe artistieke stap te zetten. De zorginstelling kan een verantwoorde zorgomgeving borgen waarbinnen de kunstenaars met een beperking zich kunnen ontwikkelen en presenteren. Anderzijds biedt rcth+ de kunstenaars met een beperking de mogelijkheid om zich cultureel te ontwikkelen. Dit kan een zorginstelling niet bieden. Door het uitwisselen en het bundelen van elkaars expertise ontstaat er iets wat zowel de zorg als de kunst rijker maakt.

Naast de lokale ontwikkelingen zijn er op landelijke schaal door minister Bussemaker initiatieven ontwikkeld voor duurzame verbindingen tussen zorg en kunst. Rcth+ zoekt aansluiting bij deze ontwikkelingen en wil daar een voortrekkersrol in spelen. Binnen de nationale context is een culturele instelling waarin kunstenaars met een specifieke beperking en kunstenaars zonder zo'n beperking samenwerken uniek. Wanneer de gemeente haar ingezette weg continueert en rcth+ structureel ondersteunt vormen we gezamenlijk de voorhoede op het gebied van diversiteitsbeleid in de culturele sector.

9.3 bijdrage aan verlevendiging binnenstad

Met de voorstelling 'To Be Or Not' organiseerde het rcth een theatrale safari door de stad. Naast de bezoekers van de voorstellingen zagen honderden 'reizigers' onverwacht de openingsscène op Rotterdam CS. Rcth+ legt actief een verbinding met de stad in het algemeen en de binnenstad in het bijzonder. Rcth+ zal zo'n 50% van haar presentaties tonen in de openbare ruimte van Rotterdam.

10 nawoord

Terugkijkend op het schrijven van dit meerjarenbeleidsplan is voor ons nog duidelijker geworden waarom onze positie bijzonder en tweeledig is. Enerzijds zijn we een organisatie die zichzelf opnieuw heeft uitgevonden en tot op de dag van vandaag blijft vernieuwen. Anderzijds blijven we naar de wereld kijken met oog voor het vreemde, het onwelgevallige en het ongrijpbare. Soms is het goed om niet naar het podium te kijken, maar naar wie er in de coulissen is blijven staan.

De vernieuwing van rcth naar rcth+ drijft op dezelfde combinatie van eigenschappen die de ontwikkeling van het rcth tot op heden heeft gedragen; maatschappelijke betrokkenheid én artistieke kwaliteit. Deze twee komen samen in de ambitie om ertoe te doen in het stedelijk leven van vandaag, cultureel en sociaal.

De mogelijkheid om de krachten te bundelen met Pameijer is op het juiste moment gekomen. Het opnemen van studenten en spelers met een specifieke beperking blijkt een stap vooruit en een trede omhoog te zijn. Alle medewerkers ervaren dit als een avontuur, maar dan zo'n avontuur dat men in het grootst mogelijke vertrouwen aangaat. Aan dit vertrouwen draagt de ervaring bij dat in Rotterdam cultureel pionierschap niet alleen op haar plaats is, maar ook wordt gewaardeerd.